

ДИСКУРСИВНІ СТРАТЕГІЇ НЕВВІЧЛИВОСТІ У КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНОМУ ВИМІРІ

Ірина ШЕВЧЕНКО, Олена ПЕТРЕНКО

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
кафедра ділової іноземної мови та перекладу,
майдан Свободи, 6, Харків, Україна, 61077,
тел.: (057) 707-5144*

Дискурсивний принцип неввічливості розглянуто на базі нового когнітивно-комунікативного підходу, який інтегрує комунікативні (прагматичні) та лінгвокогнітивні (концептуальні) аспекти неввічливості. Встановлено стратегії і тактики неввічливої комунікативної поведінки, зумовлені структурою концепту неввічливості. Цей концепт змодельовано за лексико-семантичними даними його номінацій, які структуровано у вигляді семантичного поля ‘Impoliteness’. Доведено ментальну закоріненість стратегій неввічливості і запропоновано соціокультурні та лінгвопрагматичні параметри їх вивчення. Опрацьовано таксономію дискурсивних стратегій, тактик і прийомів неввічливої комунікативної поведінки у драматургічному дискурсі В. Шекспіра і виявлено, що уявлення лінгвокультурної спільноти про неввічливість як етичну антинорму акумулюють етнокультурну і лінгвопрагматичну специфіку відповідного періоду.

Ключові слова: принципи дискурсу, неввічливість, стратегії, концепт неввічливості, дискурс В. Шекспіра.

Ювілей славетного українського лінгвіста професора Флорія Бацевича, широковідомого своїми працями у галузі комунікативної лінгвістики і прагматики [1], привертає увагу до одного з важливіших і водночас майже невіршених питань дискурсу – принципу ввічливості/неввічливості. У цій статті **проблему комунікативної неввічливості** вирішено шляхом встановлення когнітивно-прагматичних характеристик неввічливої комунікативної поведінки, яка закорінена в концептуальних уявленнях про неввічливість та реалізована у дискурсивних стратегіях і тактиках. За матеріал дослідження слугувало близько 3 000 висловлень, що маніфестують неввічливу комунікативну поведінку у стратегіях і тактиках дискурсу, які отримані з комедій, трагедій і трагікомедій В. Шекспіра.

Актуальність обраної теми визначається, з одного боку, провідною роллю принципу неввічливості у дискурсі, а з іншого – застосуванням новітнього когнітивно-прагматичного підходу, у руслі якого дискурсивні стратегії неввічливості пояснено через ментальні уявлення носіїв мови про неввічливість, а їхня таксономія упорядковується структурою відповідного концепту.

Будучи пов'язаною із принципом ввічливості, комунікативна неввічливість наразі залишається невирішеною проблемою. Як свідчить **аналіз останніх досліджень і публікацій**, у прагматиці та дискурсології комунікативні принципи ввічливості/неввічливості витлумачують у термінах конверсаційних максим [11; 12], комунікативних принципів збереження/ушкодження обличчя комунікантів [8], комунікативної [4; 6] або соціопрагматичної категорії [7], закоріненої у нормах моралі, зокрема, етикету певного соціуму. На думку дослідників лінгвістичної прагматики, неввічливість виникає, коли мовець спілкується з наміром завдати шкоди співбесіднику або коли слухач сприймає та/або конструює поведінку мовця як таку, що має на меті зашкодити його обличчю. За важливіший критерій неввічливості Дж. Калпепер визнав перлокутивний ефект, а отже сприйняття висловлення як неввічливого залежить від ступеню досягнення цього ефекту – емоційного ушкодження адресата. При цьому ступінь образи адресата залежить від того, чи розцінюється неввічливість адресанта як навмисна, інтендована, чи ні [9]. Тож комунікативна неввічливість визначається як “багатоаспектна ситуативно-зумовлена негативно оцінювана поведінка мовця, що несе загрозу обличчю адресата. До параметрів комунікативної неввічливості належать соціокультурні та лінгвопрагматичні, де перші – параметри комунікативної ролі, обличчя, норми, влади, соціальної дистанції тощо, а останні – параметри інтенції, емоцій, ступеню імпозиції, перлокутивного ефекту реалізації стратегій неввічливості у дискурсі” [5: 76].

Розвідки останнього десятиліття частково залучають набутки когнітивної прагмалінгвістики, яка виникла на початку ХХІ століття як результат загального розвитку науки шляхом синтезу парадигм. Утім, розроблення несуперечливої принципово відмінної від попередніх таксономії стратегій неввічливості зажадала нової методології, яка уможливує простежити взаємозв'язок між мовою, свідомістю і комунікацією та виявити ментальну закоріненість стратегій дискурсу.

Такою **методологічною основою** вивчення стратегій неввічливості слугує підхід, що розвивається в Харківській лінгвістичній школі когнітивно-дискурсивної лінгвістики: трактування дискурсивної діяльності на основі ментальних процесів, а також доповнення когнітивно-комунікативної парадигми знань принципами єдності соціуму–мислення–мови, прийнятими в еколінгвістиці [2: 8]. До ключових положень цього підходу належать:

- мовне значення витлумачують крізь призму когніції, де і семантичне, і прагматичне значення соціально й ситуативно зумовлені психічним і тілесним досвідом людини [2: 9];
- комунікація – це “цілеспрямована мотивована регулятивна семіотична взаємодія, спрямована на встановлення спільних орієнтирів у життєвому просторі на основі вироблення спільних смислів” [2: 10];
- дискурс – це інтегральний феномен, мисленнево-комунікативна діяльність, єдність процесу і результату. “Дискурс є багатоаспектною когнітивно-комунікативно-мовною системою-гештальтом, яка визначається сукупністю трьох аспектів: конструюванням смислів, формуванням ідей і переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів у певних соціально-

культурних контекстах/ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) і використанням знаків, вербальних і паравербальних (мовний аспект)” [2: 11].

Метою дослідження є визначення когнітивно-комунікативних характеристик невічливої комунікативної поведінки, яка концептуалізована в ознаковому поведінковому концепті-регулятиві НЕВВІЧЛИВІСТЬ і актуалізована в стратегіях і тактиках англійського дискурсу різножанрових драм В. Шекспіра.

Об’єктом нашого дослідження є стратегії невічливої комунікативної поведінки англійців у дискурсі драми, а **предметом** – їхня когнітивно-прагматична природа та засоби реалізації в комедіях і трагедіях В. Шекспіра.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що репертуар стратегій і тактик невічливої комунікативної поведінки зумовлений структурою концепту-регулятиву НЕВВІЧЛИВІСТЬ, який акумулює етнокультурну і лінгвопрагматичну специфіку ранньоновоанглійського періоду. У драматургічному дискурсі В. Шекспіра стратегії і тактики невічливості зазнають варіювання за соціокультурними та лінгвопрагматичними параметрами.

Виклад основного матеріалу. Обраний підхід до аналізу дискурсивної поведінки, зокрема, стратегій невічливості в драмах В. Шекспіра, через їхню ментальну закоріненість, зумовлює двовекторний фокус на їхніх когнітивних і комунікативних властивостях. Ментальні уявлення про норми та традиції комунікативної поведінки певної лінгвокультури – це концепти комунікативної поведінки, що “відображені у свідомості індивіда як моделі мовних подій/актів або ознак комунікативної поведінки. Подієві концепти комунікативної поведінки схематично представлені як динамічний фрейм-сценарій, а ознакові концепти характеризують комунікативну ситуацію в цілому, служать етичними регулятивами відповідно до соціокультурних доміант епохи” [2: 10].

Отже, з лінгвокогнітивного погляду за сукупністю різних параметрів НЕВВІЧЛИВІСТЬ постає як лінгвокультурний (етично зумовлений), поведінковий (за своєю поняттєвою сутністю), ознаковий (такий, що містить ціннісні ознаки комунікативної поведінки) концепт-регулятив (він скеровує комунікативну поведінку за моральними цінностями й культурними нормами доби) [5].

Проведений компонентний аналіз 94 лексем-номінацій невічливої комунікативної поведінки в ранньоновоанглійській мові виявляє 60 сем, які можна поєднати у шість гіперсем: ‘знецінення слухача’, ‘недопустиме втручання’, ‘недопустиме виключення’, ‘недопустиме нав’язування’, ‘недоречність’, ‘глузування’. Максимально широкий семний склад *impoliteness* (п.) порівняно з іншими номінаціями невічливості робить її іменем концепту.

Виявлені лексеми та словосполучення – номінації концепту упорядковано семантичним полем ‘Impoliteness’. За семним складом своїх компонентів воно містить шість мікрополів та їх розширень, що побудовані за принципом центр–периферія, які частково накладаються. Це мікрополя: ‘Devaluation of the Hearer’, ‘Unwarranted Intrusion’, ‘Unwarranted Exclusion’, ‘Unwarranted Imposition’, ‘Impropriety’, ‘Mock’, мотивовані відповідними гіперсемами [5: 107].

Встановлені концептуальні ознаки неввічливості слугують основою упорядкування концепту у вигляді концептуальної схеми зі слотами та уточненнями, пов'язаними певними семантичними зв'язками. Такі схеми – узагальнені поняттєві сутності категорійного плану – є генералізаціями, абстрагованими від мовних форм і значень. Схема є когнітивною репрезентацією, що охоплює подібні риси, які спостерігаються в численних випадках використання знака, вона є вкоріненим у мисленні зразком досвіду [10: 79]. Моделювання концепту за методикою семантики лінгвальних мереж С. А. Жаботинської [3], що ґрунтується на обчисленні логічних предикатів, дає змогу упорядкувати структуру концепту за допомогою базисних пропозиційних схем у вигляді окремих слотів і їхніх уточнень, поєднаних когнітивними зв'язками (табл.).

Таблиця

Неввічливість у концептуальному просторі

Слот	Уточнення	Тип зв'язку між неввічливістю і окремим слотом
недопустиме втручання	Навмисне заподіяння шкоди	характеризація
	Турбування	
недопустиме виключення	Відмежування	характеризація
	Ворожість	
	Уникання розмови	
	Недружелюбність	
	Неприйняття	
недопустиме нав'язування	Байдужість	характеризація
	Неповага	
	Самовпевненість	
	Перебільшення	
	Егоїзм	
знецінення слухача	Безсоромність	характеризація
	Критикування	
навмисна недоречність	Применшення	характеризація
	Порушення норм раціональності	
	Порушення норм етики	
	Порушення норм естетики	
удавана неввічливість	Непокора	схожість
	Грайлівість	
	Глузування	

Як видно у таблиці 1, п'ять з наведених шести слотів деталізують прояви неввічливості, тобто у когнітивному просторі між більш загальним поняттям неввічливість і окремим слотом є зв'язки характеристики: кожний слот є конкретизатором, який деталізує, специфікує більш загальне поняття. Шостий слот удавана неввічливість суттєво відрізняється від інших за типом зв'язку. Концепти – уточнення цього слоту мотивовані периферійними членами семантичного поля 'Impoliteness'. У ситуаціях

дружнього неофіційного спілкування грайлива, фамільярна поведінка є допустимою, а в окремих контекстах навіть очікуваною; вона має на меті поглиблення дружньої атмосфери спілкування (лише уточнення глузування поєднує грайливість із ушкодженням обличчя адресата). Удавано неввічлива комунікативна поведінка не містить провідних ознак власне неввічливості, важливіша серед яких, за Дж. Калпепером, – емоційний вплив на слухача, каузація роздратування, гніву, шоку [9]. Завдяки цьому когнітивний вектор аналізу прояснює дотепер невіршений статус удаваної неввічливості, яка належить до перетину неввічливості та інших концептів комунікативної поведінки.

З прагматичного погляду неввічливість втілюють дискурсивні стратегії, реалізовані висловленнями-реченнями. Під дискурсивною стратегією, слідом за І. Є. Фроловою, розуміємо “комунікативний намір мовця, сформований на основі використання колективного досвіду для власних індивідуальних потреб та бажань, і мовну об’єктивацію цього наміру, що надає йому інтерактивний статус з урахуванням осмислення вербалізованого наміру усіма суб’єктами взаємодії” [2: 157].

Стратегії і тактики неввічливості виокремлюють за комплексом соціокультурних, лінгвопрагматичних та інтерсуб’єктивних параметрів. До перших відносимо параметри комунікативної ролі, обличчя, норми, влади, соціальної дистанції тощо, до прагматичних – параметри інтенцій, емоцій, ступеню імпозиції, перлокутивного ефекту реалізації стратегій неввічливості у дискурсі [5: 76]. Актуалізація стратегій дискурсу також зумовлена інтерсуб’єктивністю – процесом співпереживання досвіду, в якому комуніканти фокусують увагу на спільній зовнішній цілі, зокрема, інтерафективністю та інтерінтенційністю (обміном інформацією про емоції та комунікативні наміри). У драмах В. Шекспіра ця інформація здебільшого виводиться з контексту та авторських ремарок.

Мета дискурсивних стратегій неввічливості – негативний емоційний вплив – досягається через ушкодження обличчя адресата, яке є проявом соціальної ідентичності та самооцінки особи [8]. Залежно від ситуації і контексту спілкування неввічлива комунікативна поведінка позбавляє адресата як очікуваного ним схвалення, розуміння, підтримки, симпатії з боку інших (так званих ‘позитивне’ обличчя (positive face)), так і ушкоджує його прагнення до свободи дій і невтручання з боку інших (так зване ‘негативне’ обличчя (negative face)) [8].

Витлумачення стратегій неввічливості як когнітивно-комунікативних сутностей, закоріненіх у концепті неввічливість, уможливило опрацювання об’єктивної, закоріненої у лексико-семантичних даних таксономії стратегій, тактик і прийомів неввічливої комунікативної поведінки та опис особливостей їх реалізації у драмах В. Шекспіра. За нашими даними, найбільш частотною у драматургічному дискурсі В. Шекспіра виявилася **стратегія знецінення** (45 %), яка втілює інтенцію негативної характеристики та приниження адресата, чим ушкоджує його ‘позитивне’ обличчя.

Ця стратегія вербалізується у комунікативних ситуаціях за допомогою лексики – персоналізованих негативних референцій, пейоративних номінацій та атрибутцій, а також мовленнєвих актів квеситивів з негативним експресивним компонентом – докорів, звинувачень (у тім числі фраз типу *fie upon thie, you may thank yourself for this great*

loss, the fault's your own тощо); лексем-інвективів у функції персоналізованих вокативів після займенника за моделлю [you / thou + x]: *you / thou are a base knave, coward, foolish wench, malignant thing, senseless villain* тощо; зооморфізмів *ape, ass, cockerel, slug, snail, wild-cat, uncharitable dog*, а також сарказму та ін. [5: 123].

Стратегія знецінення реалізується двома тактиками: (1) критикування з прийомами несхвалення та негативної характеристики; (2) тактикою применшення (недооцінювання достоїнств, значення або важливості слухача) з прийомами ображання (у тім числі з використанням лайливих слів, табуйованої лексики), зневажання (у тім числі сарказмом), пониження (у ранзі, посаді, престижі, репутації), приниження, висміювання та зловтішання. Прикладом тактики критикування є невиправдане звинувачення у катастрофі команди судна, що тоне:

ANTONIO. We are merely cheated of our lives by **drunkards**:

This **wide-chapp'd rascal** – **would thou mightst lie drowning**

The washing of ten tides! (Tempest, I, 1, 66–68)

Друга за частотністю **стратегія недопустимого втручання** (21,5 %) використовується мовцем з метою порушити особистий простір адресата (ушкодити його 'негативне' обличчя): потурбувати, навмисно завдати йому шкоди погрозами, хитрощами тощо [5: 135]. У дискурсі В. Шекспіра стратегія недопустимого втручання реалізується тактикою навмисного заподіяння шкоди адресату (прийоми погрожування, побажання зла/проклинання, підбурення, сексуального домагання) і тактикою турбування [5: 135]. Наприклад, повелитель острова віддає накази дикуну і неслуху Калібану та підкріплює їх погрозами:

PROSPERO. Hag-seed, hence!

Fetch us in fuel; and be quick, [...]

If thou neglect'st or dost unwillingly

What I command, I'll rack thee with old cramps,

Fill all thy bones with aches, make thee roar

That beasts shall tremble at thy din. (Tempest, I, 2, 520–526).

Недопустиме втручання реалізується у дискурсі XVII століття за допомогою менасивів, які найчастіше погрожують адресатові порушенням його спокою або обмеженням свободи дії, наприклад: "I'll turn my mercy out o' doors and make a stock-fish of thee; I'll turn you out of my kingdom; I'll cuff you" тощо, яким нерідко передують умовні речення першого типу (інколи серйозність погрози підсилюється експліцитними атракторами уваги та перформативами, типовими для ранньоновоанглійського періоду, таких як *be sure, look you, I swear*).

Індикаторами втручання також слугують так звані 'ill-wishes' (злопобажання): *sorrow on thee and all the pack of you; o, be thou damn'd; the red plague rid you*; а в окремих контекстах – висловлення, які мають на меті пролонгацію контакту всупереч експлікованого адресатом наміру його завершити, а також багаторазове повторення мовцем неприємної для адресата інформації, прохань тощо.

Третя за частотністю **стратегія недопустимого виключення** (14,9 %) реалізується мовцем з метою відсторонення від співрозмовника, запереченні близькості, взаємозв'язку,

спільності ідей та поглядів; є виявом байдужості, небажання спілкуватися [5: 145]. Вона ушкоджує 'позитивне' обличчя слухача. Варто зазначити, що таке дистанціювання є неочікуваним або незрозумілим для адресата.

У дискурсі В. Шекспіра стратегію недопустимого виключення втілюють тактики відмежування, ворожості, уникання розмови, недружелюбності, неприйняття, байдужості. Наприклад, король Лір відрікається від своєї молодшої дочки Корделії:

LEAR. Here I disclaim all my paternal care,

Propinquity and property of blood,

And as a stranger to my heart and me

Hold thee from this for ever... (King Lear, I, 1, 117–120)

Індикаторами реалізації цієї стратегії у дискурсі слугують мовленнєві акти директиви, що змушують адресата до дистанціювання чи завершення спілкування *go, get thee gone; follow me no more; away; avaunt; stay on thy peril*; промісиви – обіцянки піти, віддалитись, уникати комунікативного обміну *I'll run from thee; I will not have to do with you; I nor longer stay in your curst company; I will leave you*; констативи з лексемами ворожості та недружелюбності типу *I do hate thee; I am sick when I do look on thee* і т. ін.; так звані 'silencers' ('висловлення-глушники') – директиви, спрямовані на реального, безпосереднього адресата *Silence! Peace! Tush, tush! For the benefit of silence, would thou wert so too! Speak no more*; промісиви, які експлікують небажання адресанта розмовляти: *I will not hear thee speak; I'll talk with you no more* тощо; а також контекстно залежні імпліцитні висловлення типу *the door is open, sir, there lies your way* і т. ін., зловтішальні висловлення типу *'tis good; it is the right of it; it must be so* як неvvічливі реакції на неприємну для адресата інформацію.

Четверта стратегія недопустимого нав'язування (12,9 %) передбачає зазіхання на свободу дій адресата, примус до виконання небажаної дії, а отже, ушкоджує його 'негативне' обличчя [5: 153]. Індикаторами нав'язування в ранньоніованглійській драмі є: недоречні маркери ідентичності, зухвалі відповіді-огризання ('backchat'), відповідь запитанням на запитання, так звані 'challenges' (риторичні запитання чи запитання, що потребують неприємної для адресата відповіді), переривання; перебільшення власних позитивних якостей; переконання у своїй непереможності (*so she yields to me*) і бездоганності (*I would with such perfection govern; but more than these I do deserve*); висловлення, що обмежують свободу вибору адресата (*obey our will; she shall do...*), прямі директиви-заборони (нерідко супроводжуються погрозами, маркуються вживанням модальних *must/should* на адресу слухача, підсилювачами типу *I say, Hear you me*) тощо.

В аналізованому матеріалі стратегію недопустимого нав'язування реалізують тактики неповаги, надмірної та безпідставної самовпевненості, перебільшення (прийоми обмеження свободи дій адресата, примусу), тактика егоїзму/себелюбства (прийом демонстрації корисливості, невдячності) і тактика безсоромності. Наприклад, хтивий Анджело примушує Ізабеллу до інтимного зв'язку і самовпевнено хизується своєю безкарністю:

ANGELO. Who will believe thee, Isabel?

My unsoil'd name, th' austereness of my life,

**My vouch against you, and my place i' th' state,
Will so your accusation overweigh
That you shall stifle in your own report,
And smell of calumny.** (Measure for Measure, II, 4, 1185–1190).

П'ята стратегія навмисної недоречності (5 %) має на меті дисгармонізацію міжособистісної взаємодії шляхом порушення соціальних норм за рахунок сказаного або зробленого невчасно, невідповідно до обставин, у небажаній присутності, чим ушкоджує як 'негативне', так і 'позитивне' обличчя слухача (адресант втручається в особистий простір адресата і водночас позбавляє його належної уваги та інших проявів увічливості) [5: 168].

Про інтендованість порушення норм ввічливості у дискурсі свідчать такі індикатори недоречності: ірраціональні твердження, беззмістовні та десемантизовані висловлення, що створюють ефект неввічливості; заперечні речення у відповідь на директиви; речення типу *I would rather..., I had better...*; наполягання на своєму всупереч вагомим аргументам, відмова погодитися, піти на компроміс; демонстрація свого впливу на адресата чи зухвале заперечення влади співрозмовника (*My soul consents not to give sovereignty*). Описана в тексті драми або ремарках зовнішня неохайність, непривабливість мовця тощо посилює емоційно негативний вплив його висловлень на адресата.

В аналізованих драмах стратегія недоречності реалізується трьома тактиками: порушенням норм раціональності (прийом блюзнірства або браку серйозності), порушенням норм естетики, навмисним порушенням норм етики (прийом вульгарності, хтивості, розпусти, непристойності; прийом ігнорування загальноприйнятих соціальних практик, недотримання правил та традицій), субтактикою непокори (вияв упертості, норовливості, порушення дисципліни). Прикладом навмисної ірраціональності блазня, який воліє приховувати правду від Дездемони, є такі висловлення, що порушують норми раціональності:

DESDEMONA. Do you know, sirrah, where Lieutenant Cassio lies?

CLOWN. **I dare not say he lies anywhere.**

DESDEMONA. Why, man?

CLOWN. **He's a soldier; and for one to say a soldier lies is stabbing.**

DESDEMONA. Go to: where lodges he?

CLOWN. **To tell you where he lodges is to tell you where I lie.**

DESDEMONA. Can anything be made of this? (Othello, III, 4, 2174–2181)

Шоста стратегія удаваної неввічливості (3,9 %) за змістом слугує стимулюванню комунікативного процесу, що реалізується у непрямій формі тактиками кепкування і грайливості, які дають змогу мовцеві бути допустимо ввічливим. Грайливість пояснюється інконгруентністю між прихованою позитивною налаштованістю мовця й експліцитно неввічливим способом її втілення (під виглядом образи адресата акт 'несправжньої' неввічливості у непрямий спосіб зміцнює соціальні зв'язки між комунікантами) [5: 175].

Параметри інтенційності та інтерафективності визначають ступінь узгодженості емоційних станів учасників інтеракції та обмін інформацією стосовно

їх інтенцій. За умови недостатнього ступеня інтерсуб'єктивності адресат не розпізнає справжніх намірів мовця. У такому випадку спостерігається комунікативний збій і удавана неввічливість сприймається як інтендована, викликаючи негативні емоції у слухача.

Стратегія удаваної неввічливості втілюється у дискурсі В. Шекспіра найчастіше за допомогою гри слів, а також неприємних для слухача висловлювань у жартівливий спосіб, беззлобних насмішок, піддражнювань тощо. Прикладом цього є обмін дотепними жартами між Бенедиктом та Беатрисою як своерідний флірт:

BENEDICK. God keep your ladyship still in that mind! so some gentleman or other shall 'scape a predestinate scratched face.

BEATRICE. **Scratching could not make it worse, an 'twere such a face as yours were.** (Much Ado About Nothing, I, 1, 116–120).

Висновки. Результати проведеного комплексного когнітивно-прагматичного дослідження дають нове витлумачення природи і способів актуалізації неввічливої комунікативної поведінки в драматургічному дискурсі В. Шекспіра, розкривають когнітивне підґрунтя дискурсивних стратегій неввічливої комунікативної поведінки, зумовлених структурою концепту неввічливість.

Запроваджений підхід уможливив опрацювання концептуальних підвалин дискурсивних стратегій неввічливості, що ґрунтуються на фреймовій структурі концепту неввічливість, упорядкованій згідно зі семантичним простором номінацій концепту (когнітивний вектор аналізу), а також визначення соціокультурних, лінгвопрагматичних та інтерсуб'єктивних параметрів їх дискурсивної реалізації (прагматичний вектор). Трактуювання неввічливості як лінгвокультурного ознакового поведінкового концепту-регулятиву унаочнює його важливість як одного з ціннісних параметрів комунікації, етичної антинорми епохи.

Результатом застосування когнітивно-прагматичного підходу стало встановлення набору шести провідних стратегій, а також окремих тактик і прийомів актуалізації неввічливості у дискурсі драм В. Шекспіра відповідно до структури концепту. Виявлена специфіка реалізації комунікативного принципу неввічливості деталізує наше розуміння етнокультурних та історичних ознак комунікації, типових для ранньоновонанглійської лінгвокультурної спільноти.

До **перспектив** використання результатів дослідження відносимо подальші розвідки комунікативних принципів ввічливості/неввічливості на матеріалі різних мов у різні періоди, що буде сприяти становленню когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики загалом та її історичного вектору, зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бацевич Ф. І.* Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. І. Бацевич. – Київ : Вид. центр “Академія”, 2004. – 192 с.
2. *Бондаренко Е. В.* Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка / Е. В. Бондаренко, А. П. Мартынюк., И. Е. Фролова, И. С. Шевченко ; ред. И. С. Шевченко. – Харьков : ХНУ, 2017. – 245 с.

3. *Жаботинская С. А.* Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения нализ имени эмоции [Электронный ресурс] / С. А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2013. – №6. – С. 47–76. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse>. DOI 10.26565/2218-2926-2013-06-04
4. *Ларина Т. В.* Категория вежливости и стиль коммуникации / Т. В. Ларина. – Москва : Языки славянских культур, 2009. – 512 с.
5. *Петренко О. М.* Стратегії неввічливості у дискурсі драм В. Шекспіра: когнітивно-прагматичний аспект : дис... канд. філол. наук. Харківський національний ун-т імені В. Н. Каразіна / О. М. Петренко. – Харків, 2018. – 245 с.
6. *Стернин И. А.* Проблемы описания вежливости как коммуникативной категории / И. А. Стернин // Коммуникативное поведение: Вежливость как коммуникативная категория : сб. науч. тр. – Воронеж : Истоки, 2003. – Вып. 17. – С. 22–47.
7. *Сусов И. П.* Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Нова книга, 2009. – 272 с.
8. *Brown P.* Politeness: Some Universals in Language Usage / P. Brown, S. Levinson. – CUP, 1987. – 345 p.
9. *Culpeper J.* Impoliteness: Using and Understanding the Language of Offence. [Electronic resource] / J. Culpeper. – Access mode : <http://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/impoliteness/bibliography.htm>
10. *Kemmer S.* Schemas and Lexical Blends / S. Kemmer // Motivation in Language: Studies in Honor of Gunter Radden / eds. H. Cuykens, T. Berg, R. Dirven, R. & K.U. Panther. – Amsterdam, Phil. : John Benjamins, 2003. – P. 69–97.
11. *Lakoff R. T.* The logic of politeness, or minding your p's and q's / R. T. Lakoff // Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. – Chicago, 1972. – P. 292–305.
12. *Leech G. N.* Principles of Pragmatics / G. N. Leech. – London : Longman, 1983. – 250 p.

REFERENCES

1. Batsevych, F. I. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky: pidruchnyk*. Kyiv: Vyd. tsentr "Akademiiia".
2. Bondarenko, E. V., Martynyuk, A. P., Frolova I. E., Shevchenko, I. S. (2017). *Kak narisovat portret ptitsy: metodologiya kognitivno-kommunikativnogo analiza yazyka*. Red. I. S. Shevchenko. Kharkov : KhNU.
3. Zhabotinskaya, S. A. Imya kak tekst: kontseptualnaya set leksicheskogo znacheniya naliz imeni emotsii). *Kognitsiya. kommunikatsiya. Diskurs*, №6, 47–76. Retrieved from <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse>. DOI 10.26565/2218-2926-2013-06-04
4. Larina, T. V. (2009). *Kategoriya vezhlivosti i stil kommunikatsii*. Moskva: Yazyki slavyanskikh kultur.
5. Petrenko, O. M. (2018). *Stratehii nevvichlyvosti u dyskursi dram V. Shekspira: kohnityvno-prahmatychnyi aspekt: dys... kand filol. nauk. Kharkivskyyi natsionalnyi un-t imeni V. N. Karazina*. Kharkiv.
6. Sternin, I. A. (2003). Problemy opisaniya vezhlivosti kak kommunikativnoy kategorii. *Kommunikativnoye povedeniye: Vezhlivost kak kommunikativnaya kategoriya: sb. nauch. tr; vyp. 17*. Voronezh: Istoki, 22–47.
7. Susov, I. P. (2009). *Lingvisticheskaya pragmatika*. Vinnitsa: Nova kniga. 2009.
8. Brown, P., Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. CUP.

9. Culpeper, J. *Impoliteness: Using and Understanding the Language of Offence*. Retrieved from <http://www.lancaster.ac.uk/fass/projects/impoliteness/bibliography.htm>
10. Kemmer, S. (2003). Schemas and Lexical Blends. In: *Motivation in Language: Studies in Honor of Gunter Radden* / eds. H. Cuykens, T. Berg, R. Dirven, R. & K. U. Panther. Amsterdam, Phil.: John Benjamins, 69–97.
11. Lakoff, R. T. (1972). The logic of politeness, or minding your p's and q's. In: *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago, 292–305.
12. Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018
прийнята до друку 13.11.2018*

DISCURSIVE STRATEGIES OF IMPOLITENESS IN COGNITIVE-PRAGMATIC ASPECT

Iryna SHEVCHENKO, Olena PETRENKO

*V. N. Karazin Kharkiv National University,
Business Foreign Languages and Translation Department,
6, Svobody sq., Kharkiv, Ukraine, 61077,
tel.: (057) 707-5144*

In this article, the discursive principle of impoliteness is considered on the basis of a new cognitive-communicative approach that integrates communicative (pragmatic) and linguistic-cognitive (conceptual) aspects of impoliteness. The mechanism of impolite communicative behavior is explicated by the speaker – hearer intersubjectivity. The strategies and tactics of impolite communicative behavior determined by the structure of the concept of IMPOLITENESS are singled out. IMPOLITENESS is considered to be an evaluative linguo-cultural regulative concept of communicative behavior. This concept is modeled according to the lexical-semantic data of its nominations, structured in the form of a semantic field ‘Impoliteness’. According to the semantics of its components, this field embraces six micro-fields and their extensions that reveal conceptual characteristic features of IMPOLITENESS and partly overlap. Impoliteness strategies prove to be mentally embedded; socio-cultural (communicative roles, face, norms, power, distance) and linguistic-pragmatic (intensions, emotions, imposition, perlocutionary effect) parameters of their study are proposed. In the discourse of Shakespeare’s dramas, the taxonomy of discursive strategies, tactics and techniques of impolite communicative behavior is established, with impoliteness strategies and tactics corresponding to the concept slots and their elaborations. The linguistic-cultural community of that time accumulated ethno-cultural and linguistic-pragmatic specific properties of the perception of impoliteness in the Early New England period.

Keywords: principles of discourse, impoliteness strategy, concept IMPOLITENESS, William Shakespeare’s discourse.